

LBRIS

We know
books

Cum am devenit feministă

Antologie coordonată de
Ionela Băluță și Emanuela Ignățoiu-Sora

Cuprins

Argument. Mai avem nevoie de feminism?, Ionela Băluță.....	5
„Nu credeam că sunteți așa de tânără“.	
Despre femei și (ne)locul lor în piramidele puterii, Ionela Băluță	11
Fețele multiple, complexe și divergente ale feminismului, Oana Băluță	19
Abia în Islanda mi-am dat seama de inegalitățile de gen, Elena Brodeală ...	29
Fenomenul mamelor adolescente în România, Silvia Burcea	39
Cu un doctorat nu se face primăvară, Luciana Alexandra Ghica.....	51
Nu sunt Vera!, Emanuela Ignățoiu-Sora	65
Forme de rezistență în fața egalității de gen, Ioana Ilie	71
Femei în filosofie: filosofia între „gender“ și „gender“, Veronica Lazăr	81
Pachet de la unchiul Soros din America, Ștefania Mihalache	91
Femei în luminișuri protestatare, Mihaela Michailov.....	99
Abuzul vine din lucruri mărunte, Ioana Moroșan	107
Între lumi. Suroritatea care ne salvează, Diana Elena Neaga.....	115
<i>Proud Roma Feminist Activist</i> , Roxana-Magdalena Oprea.....	125
Obsesia perfecțiunii feminine, Liliana Popescu.....	129
„Adevărul te eliberează, dar mai întâi te scoate din minți“, Ema Priscă.....	135
Feminismul te face om, Camelia Proca	143
O hartă mototolită, la care tot desenez, Alina Purcaru.....	155
„Hai că până la urmă nu te-a violat“, Andreea Rusu	165
Lucruri prin care fratele meu n-a trebuit să treacă, Cătălina Stanislav	171
Diferențe între libertatea mea și libertatea băieților de vârsta mea,	
Monica Tudorache	177
„I am a bad feminist“, varianta de Dâmbovița,	
Miruna Vlada/Miruna Butnaru Troncotă	183

„Nu mă întrerupe, domnișorică!": Politica e locul de joacă al băieților, Andreea Voina.....	195
Metehnele feminismului glossy, Ioana Ulmeanu	203

Argument

Mai avem nevoie de feminism?

Ionela Băluță

Feminismul rămâne, în societatea românească, un cuvânt ocolit, care provoacă reacții diverse, majoritatea ostile: neîncredere, teamă, dispreț, ură. Mai rar stârnește curiozitate (dorința de a afla despre ideile și revendicările feministe de ieri și de azi) și cu atât mai rar simpatie și susținere. La nivelul cunoașterii comune, miturile anti-feministe sunt foarte răspândite, deși cei și cele care le cred și le răspândesc cu convingere nu au citit un rând despre istoria feminismului¹. Nici nu prea au unde, căci în programa școlară obligatorie feminismul și istoria femeilor sunt în continuare absente, niște „tăceri“, cum spunea Michelle Perrot în 1998². Prea puțin cunoscute și explicate sunt și inegalitățile, marginalizările, violențele și discriminările la care sunt încă expuse femeile în societatea românească și nu numai.

Unul dintre miturile cele mai toxice (deși aparent inofensiv) legate de feminism este că astăzi nu mai are rost, femeile au drepturi egale cu bărbații, deci nu mai e nimic de făcut, restul este despre „dorința“ și „capacitatea“ femeilor de a „reuși“. Acest mit duce la inacțiune, la dezinteresul pentru drepturile femeilor, la neimplicarea în grupuri și asociații feministe și la delegitimarea și respingerea acestora. Este ca și cum am spune că nu mai trebuie să vorbim despre democrație, gata, am făcut-o (că doar e înscrisă în Constituție), am încheiat discuția. Or, afirmația de mai sus este falsă. Pe de o parte, există aspecte legale ignorate sau insuficient reglementate. Cadrul legal privind violențele împotriva fetelor și femeilor ignoră sau tratează insuficient unele forme de violență precum hărțuirea sexuală, violența economică, violența obstreticală, mutilarea

¹ Un material introductiv foarte bun și pe înțelesul tuturor despre câteva idei feministe, dar și miturile împotriva feminismului: Laura Grünberg, Diana Elena Neaga, *Kit de împrietenire cu feminismul*, Hecate, București 2022: <https://ongen.ro/wp-content/uploads/2022/02/Kit-de-Imprietenire-cu-Feminismul.pdf>. (n.a.)

² Michelle Perrot, *Les femmes ou les silences de l'histoire*, Flammarion, Paris, 1998.

genitală etc. Perspectiva intersecțională este insuficient prezentă în legislație și politicile publice, astfel încât drepturile și nevoile femeilor române, de exemplu, sunt de multe ori ignorate.¹ Pe de altă parte, egalitatea este departe de a fi realizată: toate datele cantitative și calitative, atât la nivel național, cât și internațional indică persistența inegalităților între femei și bărbați. Pentru că egalitatea în drepturi nu înseamnă automat egalitate de șanse și de tratament. Una dintre principalele surse ale acestor inegalități o reprezintă stereotipurile și rolurile tradiționale de gen, patriarhatul și sexismul, care, mai ales în societatea românească, sunt foarte puternice. Dacă la nivel legislativ există câteva prevederi – timide și neimplementate – pentru o educație incluzivă și egalitară, la nivel practic, în legile educației și în organizarea și funcționarea procesului educațional din România nu există nicio prevedere obligatorie legată de eliminarea stereotipurilor de gen, de educație pentru egalitatea de gen sau educație sexuală. Așa se face, de exemplu, că în 2022 un sfert din populația României consideră că nu e grav deloc sau e foarte puțin grav dacă o femeie nu este lăsată de partener să își cheltuiască banii cum dorește, dacă nu este lăsată să iasă neînsoțită în oraș sau să aibă grupul ei de prietene/prieteni, dacă nu este lăsată de partener să folosească anticoncepționale². Peste toate acestea, așa cum spunea Simone de Beauvoir, „*Il suffira d'une crise politique, économique et religieuse, pour que les droits des femmes, nos droits, soient remis en question. Votre vie durant, vous devrez demeurer vigilantes*”³. Or în ultimul timp vedem, în țările democratice, tot mai multe situații în care drepturile femeilor sunt repuse în cauză. Desigur, exemplul cel mai cunoscut este tot unul din 2022, din SUA, când Curtea Supremă a revocat decizia (Roe versus Wade) care garanta dreptul femeilor la întreruperea voluntară a sarcinii⁴. Sunt așadar multe de făcut în continuare, pentru a ajunge la egalitatea dintre femei și bărbați înțelesă într-o perspectivă intersecțională. Iar primul pas este conștientizarea și înțelegerea inegalităților.

Nu ne vom opri acum asupra altor mituri, la fel de ușor de demontat, căci intenția noastră nu este de a propune o analiză sistematică a acestora și nici măcar a feminismului⁵. De altfel, vrem să subliniem că nu există o singură definiție a feminismului sau

¹ GREVIO Baseline Evaluation Report. Romania, 2022.

² Ionela Băluță, Claudiu Tufiș, *Barometrul violenței de gen 2022. Violența împotriva femeilor în România: reprezentări, percepții*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2022.

³ Frază citată de Claudine Monteil în 1974, în legătură cu legea care din 1975 recunoaște în Franța dreptul la IVG. (n.a.)

⁴ Despre implicațiile acestei decizii, vezi Ionela Băluță, *Observatorul cultural*. (n.a.)

⁵ În literatura internațională există biblioteci întregi pe aceste teme. Și în România, în ciuda unei situații destul de vulnerabilă a studiilor feministe și a studiilor de gen, există volume extrem de interesante. Mihaela Miroiu a

un singur mod de a face feminism. Nu numai că de-a lungul vremii (din secolul al XIX-lea, când s-a coagulat feminismul așa cum îl definim noi în spațiul occidental modern) au existat revendicări diverse, raportate la cadrul legislativ, contextul politic, economic, social și cultural al fiecărei perioade (pornind de la aceste diferențe există și o împărțire în patru valuri feministe), dar în fiecare epocă ideile și vocile feministe au fost diverse, plurale, uneori au intrat în conflict. Elementul care străbate această istorie fascinantă și prea puțin știută este lupta pentru drepturile femeilor și recunoașterea unei umanități egale pentru femei și bărbați.

Povestea acestui volum a început pe o terasă liniștită din București, când constatam cât de puțin sunt cunoscute și conștientizate problemele și nedreptățile cu care se confruntă femeile astăzi. Și cât de demonizat este feminismul, fără a fi înțeles. Ne-am spus atunci că este nevoie să vorbim mai mult și pe mai multe voci despre experiențele personale și profesionale ale femeilor și despre cum ne ajută feminismul să le facem față. Nu ne propunem să reconstituim o istorie a feminismului românesc după 1989, ci să creionăm un tablou, dintre multe altele posibile, al experiențelor și ideilor feministe din acest moment¹. Ne-am dorit să avem voci cât mai diverse ca vârstă, experiență profesională, activism, reprezentare geografică. Timpul nu a permis tuturor colegelor pe care le-am invitat să ne trimită un text. Le mulțumim autoarelor care au acceptat provocarea noastră. Invitația era de a scrie un text gândit pentru un public larg, pornind de la două întrebări. Prima întrebare a fost: Cum am devenit feministă? Credem că istoriile personale ajută la înțelegerea faptului că există diverse moduri de a descoperi, a înțelege și a practica feminismul și, mai ales, adaugă o dimensiune emoțională, umană, care sperăm să reducă din ostilitatea cu care este privit feminismul. Suntem

introdus primele concepte și a publicat numeroase studii. Dintre autoarele care au scris despre feminism și istoria feminismului în România, amintim (în ordine alfabetică și precizând că nu este o listă exhaustivă) pe: Ionela Băluță, Oana Băluță, Maria Bucur, Gizela Cosma, Otilia Dragomir, Mihaela Frunză, Carmen Gheorghe, Laura Grünberg, Enikő Magyar-Vincze, Ștefania Mihăilescu, Olivia Nițș, Liliana Popescu, Theodora-Eliza Văcărescu.

² Trimitem, în acest sens, la două volume recente care reunesc mărturiile și voci feministe: Oana Zamfirache coord., *Ea. Perspective feministe asupra societății românești*, Curtea Veche, 2019; Laura Sandu coord., *Serieri feministe*, Factalia 2022. De asemenea, asociațiile și colectivele feministe și pentru drepturile persoanelor LGBT+ au produs și produc o cunoaștere prețioasă, intersecțională, despre inegalitățile și dificultățile cu care se confruntă femeile și nevoia de feminism. Iată câteva exemple, fără a putea reda o listă completă: A.L.E.G. (Asociația pentru Libertate și Egalitate de Gen), ANAIS, Societatea de Analize Feministe AnA, Artfusion, Centrul FILIA, Centrul Parteneriat pentru Egalitate, Feminism România, Asociația Front, Fundația Șanse Egale pentru Femei Iași, G.A.S. Cluj – grupul de lectură feminist-socialist Girls Up, ERomânia, Asociația Moașelor Independente, MozaiQ, Asociația Sexul vs. Barza, Societatea de Educație Contraceptivă și Sexuală (SECS), Asociația Transcena, F-SIDES.

recunoscătoare autoarelor pentru curajul cu care au răspuns acestei prime întrebări. Textele sunt tulburătoare și puternice, cu episoade autobiografice care pot fi vulnerabilizante, asupra cărora au revenit cu o privire complexă, care reconstituie parcursurile intelectuale și emoționale pe care fiecare dintre noi le traversăm. Cea de-a doua întrebare de la care am pornit a fost de ce mai avem nevoie de feminism. Și le-am rugat pe autoare să vorbească despre un aspect legat de drepturile și situația femeilor astăzi care li se pare problematic și arată nevoia de feminism. Credem că o contribuție importantă și originală a volumului este faptul că identificarea temelor și aspectelor feministe pornește de la experiențele personale și profesionale dezvăluite de fiecare autoare. Textele reușesc în mod extraordinar să vorbească despre nedreptăți și inegalități pe care le trăim zilnic, uneori fără să le conștientizăm, și să traducă o întreagă literatură feministă într-un limbaj accesibil și adesea emoționant. Ne-am dorit un volum în care conceptele și teoretizările să fie transpuse în experiențe de viață, tocmai pentru a arăta că feminismul este (și) despre lumea de astăzi, despre noi, căutările, nevoile și speranțele noastre. Autoarele au răspuns generos acestei provocări: este mult mai greu să vorbești la persoana întâi și despre viața ta, de multe ori ne ascundem în spatele conceptelor pentru a nu ne dezvălui vulnerabilitățile. Or partea aceasta este esențială pentru feminism: nu doar că producerea de cunoaștere este de fapt foarte legată de poziția și experiența fiecărei autoare (așa cum a subliniat epistemologia feministă de câteva decenii încoace), dar pentru înțelegerea feminismului la nivel societal aceste povestiri/istorii despre experiențele fetelor și femeilor sunt indispensabile. Din lipsă de timp, dar și din cauza unor tipuri de violență (simbolică, epistemică, psihologică) cu care ne confruntăm în viețile noastre profesionale și personale, nu facem prea des acest tip de exercițiu. Sperăm că acest volum va contribui la o producere de cunoaștere feministă despre societatea românească și va ajuta la sporirea solidarităților feministe.

„Nu credeam că sunteți așa de tânără“.

Despre femei și (ne)locul lor în piramidele puterii

Ionela Băluță

Am auzit vag despre feminism în facultate: pomenit în trecut, mai degrabă ca un subiect livresc și fără legătură cu lumea în care trăiam. Am descoperit ideile feministe în Franța, în timpul studiilor de master (apoi doctorale) și de atunci am crescut împreună. Devenirea mea ca feministă cred că este cea mai autentică poveste despre devenirea mea ca femeie autonomă. Ideile autoarelor pe care le citesc și recitesc de ani buni (mi-e foarte greu să rămân doar la câteva nume, căci mi se pare că le-aș trăda pe toate celelalte) m-au ajutat să recunosc și să lupt cu nesiguranța, (auto)limitările, fricile și complexele înscrise în corpul, în mintea și în sufletul meu de milenii patriarhale. Atâtea reguli, exemple, mituri, (pre)judecăți tranșante, repetate pe diverse voci, în diverse feluri, în nenumărate contexte, într-o litanie nesfârșită a supunerii femeilor: „fetele sunt bune la literatură“; „femeia e îngerul căminului“; „femeile sunt mai slabe, mai sensibile, au nevoie de protecția unui bărbat“; „o fată cuminte nu se plimbă seara singură cu un băiat“; „trebuie să te îngrijești, să fii frumoasă“; „ești prea grasă (cu variantele „prea slabă“, „prea înaltă“, „prea scundă“ ș.a.m.d.); „să fii atrăgătoare, dar decentă“; „să te păzești“ (adică să îți păzești virginitatea); „o femeie trebuie să se sacrifice pentru familie și pentru copii“; „femeile nu au ce căuta singure la restaurant/cârciumă/bar“; „locul tău nu e aici“; „ai grijă cum te îmbraci“; „ai grijă cum te porți“; „ai grijă ce spui“; „nu provoca“; „ai grijă“, „e rușine“.

Feminismul și studiile de gen m-au ajutat să înțeleg că toate diferențele acestea ierarhizante și esențializa(n)te, bazate chipurile pe o „natură“ și o „biologie“ care fac din femeie o alteritate inferioară a umanității (universalul este masculin), sunt de fapt rodul unor procese istorice și structurale de construire a „feminității“ și „masculinității“ și a binarismului heterosexual. Iar rolurile de gen sunt la intersecția unor interese

politice și economice majore. Biopolitica transformă corpul femeilor într-un fel de „bun“ național: maternitatea este o datorie patriotică, femeile trebuie să ducă mai departe națiunea, ele sunt responsabile de buna educare (patriotică și religioasă) a copiilor. Munca de îngrijire și munca domestică, ambele neplătite, nerecunoscute și efectuate preponderent de femei reprezintă temelia economiei capitaliste (dacă femeile nu ar mai face aceste munci sau ar trebui să fie plătite, minunatele sisteme economice bazate pe concurență, piață liberă și alte mituri neo-liberale s-ar prăbuși). Munca reproductivă și munca de îngrijire sunt pilonii patriarhatului și ai dominației masculine. Mai sunt și alți piloni, precum binarismul de gen și heterosexualitatea, dar nu îmi propun aici o analiză exhaustivă.

În viața profesională, feminismul m-a ajutat să înțeleg mai bine raporturile de putere înrădăcinate în regulile (ne)scrise ale spațiului academic: se consideră că unele domenii ar fi mai potrivite bărbaților (de exemplu, o prejudecată răspândită este că femeile nu ar avea gândire abstractă – iar filosofia rămâne, în România, un bastion masculin¹); „geniul“ este, de asemenea, legat istoric și cultural tot de bărbați, așa încât descoperirile, invențiile, creațiile „adevărate“ par/sunt considerate incompatibile cu creierul femeii, despre care se spunea, în secolul al XIX-lea, că nu e făcut pentru „șci-iință“: „Se dzice necontenit: (...) creierul nu vă este îndestul desvoltat, neci capabil de complectă desvoltare (...) femeile nu sunt în stare a pricepe scința“².

În plan internațional, există numeroase cercetări care analizează inegalitățile de gen din spațiul academic și identifică factorii ce contribuie la (re)producerea dominației masculine. Fără a intra în discuții prea teoretice, conceptul de sexism cultural mi se pare central pentru a înțelege această violență cotidiană, ordinară, prin care femeile sunt puse necontenit la „locul“ lor (secundar, subordonat), prin care se reafirmă superioritatea minții bărbaților și se reproduc rețelele de putere masculine, care la rândul lor (re)produc cercul vicios al excluderii și marginalizării femeilor. Iar internalizarea acestor norme hegemonice masculine, deopotrivă de către bărbați și femei, este rezultatul nevăzut, neconștientizat, deci naturalizat și normalizat al sexismului cultural.³ Ar

¹ O analiză foarte bună în acest sens: Fina Birulés, *Antracte. Despre politică, feminism și gândire*, traducere Adina Mocanu, Fractalia, București, 2021. În România, deși Mihaela Miroiu a scris volume întregi de filosofie feministă, puține cursuri obligatorii au aceste lucrări în bibliografie. V. și textul Veronicăi Lazăr din această antologie.

² Maria Flechtenmacher, *Femeia română*, anul 3, 3 august 1880, nr. 201.

³ „Cultural sexism is the 'drip drip drip' of daily experiences, which serve to marginalize, silence, damage self-confidence and destroy belief in the ability of women. It is the very ordinariness of sexism which reflects the internalization of hegemonic masculinized discourses“ („Sexismul cultural este picătura chinezească din experiențele de zi cu zi, care duc la marginalizare, punere sub tăcere, măcinarea încrederii de sine și a încrederii în abilitățile femeilor.

trebuie să introducem sexismul cultural ca variabilă în toate analizele despre performanțele din spațiul academic și productivitatea științifică: să vedem câte proiecte de cercetare continuă să aibă echipe exclusiv masculine sau în care femeile ocupă poziții subalterne; câte conferințe sunt deschise, prezidate, moderate (doar) de bărbați; câte articole scrise de femei sunt acceptate în revistele de prestigiu (și să analizăm cauzele). Ca să nu mai vorbesc de cercetările legate de istoria femeilor, studii feministe și studii de gen și (ne)locul lor în reflecția științifică „serioasă”, „legitimă”. Să nu trec dincolo de spațiul academic, în spațiul mediatic, de exemplu, pentru a întreba de câte ori singurii invitați pe post de experți sunt bărbați (chiar dacă uneori nu au scris nimic științific în legătură cu subiectul discuției), în timp ce femeile cu publicații și cercetări pe tema respectivă sunt ignorate. Și nu trebuie să uităm că pentru femeile din medii sărace, sau de etnie romă, sau din comunitatea LGBT+, și accesul la o carieră academică este dificil, ce să mai vorbim de egalitate...

Să fii feministă nu e prea bine văzut în lumea academică românească, mai ales când te apropii de piramidele puterii. Să fii specialistă în studii de gen te obligă în permanență să îți justifici tema de cercetare, fundamentele teoretice, poziția epistemică. Să ai opțiuni politice de stânga este de asemenea puțin acceptat și mai degrabă delegitimant pentru cea mai mare parte a „intelighenției” românești. Când am ajuns decană, cumulam toate „păcatele”: eram femeie, feministă, specializată în *gender studies* și cu valori politice de stânga. Aveam să aflu că, pe deasupra, eram și „prea tânără”.

Titulatura oficială a pozițiilor didactice și a funcțiilor de conducere din învățământul universitar românesc nu se declină decât la masculin. Așadar, asocierea implicită a funcției de decan este cu o figură masculină. În 2016, în Universitatea din București, din cele 19 facultăți, doar patru erau reprezentate de o decană. Deci, statistic, reprezentarea femeilor în această funcție este redusă, ceea ce întărește asocierea cu un domn, nu cu o doamnă. Astfel încât, în mod „firesc”, cei/cele cu care interacționam pentru prima dată (candidate/-ți, colaboratoare/colaboratori din spațiul academic și profesional etc.) intrau în birou (unde eram eu și, eventual, o colegă prodecană) și mă întrebau unde este domnul decan. Pe ușă era scris numele meu, desigur, dar puterea stereotipului era mai mare. De altfel, revenind la limbaj (foarte important, căci limbajul creează identități, legitimează, include sau exclude), în zadar am încercat să impun femininul „decană”. În discuțiile serioase, formula de adresare era „doamna decan”, iar în contexte